

ЕЛЕКТОРАЛЬНА МІФОЛОГІЯ В СТРУКТУРІ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізуються сутність, структура та роль електоральної міфології у політичній діяльності.

Ключові слова: вибори, політичний міф, політична діяльність, електоральна міфологія.

Прийнято вважати, що українці голосують серцем. Насправді, вибираючи кандидата, наші люди керуються міфами і архетипами, які існують у суспільстві і є частиною нашої ментальності. Несвідомо у повсякденній, науковій, політичній та інших формах життєдіяльності ми займаємося міфологізацією постійно, хоча й з мінливим успіхом, на ходу будуючи і руйнуючи міфічні замки, зміцнюючи минуле, сьогодення і майбутнє.

Розглядаючи сучасний політичний міф як один з найважливіших механізмів впливу на свідомість суспільства [7, с. 210–219.], як засіб політичного маніпулювання в процесі проведення виборів [8, с. 41–44.], як чинник виборчого процесу [9, с. 457–460] та процес застосування виборів як механізму реалізації політичного міфу [6, с. 195–202], необхідно звернути увагу на те, що на сьогодні міфологія — це не тільки історично перша, універсальна і єдина форма суспільної свідомості, яка дійшла до нас із глибини сторіч у формі міфів, легенд, переказів, а щось більш значиме, те, що визначає основи соціокультурного простору. У міфі сходиться минуле з сучасним і визначається майбутнє. Міф формує ментальність народу і нею ж формується, визначаючи історичний вибір нації.

Дослідження підтверджують, що суспільство, особистість можуть реагувати на кризову ситуацію, на загрозу, або виробляючи інноваційну ідею, що відкриває нові творчі можливості, або повертаючись до старих ідей, що виправдали себе під час попередніх криз. Міф перетворюється на засіб соціальної та політичної мобілізації, якщо суспільство втрачає здатність вирішувати проблеми раціонально. Штучно сконструйовані міфи є поширеним засобом маніпуляції масовою свідомістю. Проте спектр дії процесу

міфотворчості є більш широким. Так, міфи є засобом вираження інтересів соціальних груп, шляхом пошуку власної ідентичності, легітимації певних соціальних практик тощо [6, с. 195–202].

Оскільки міф є явищем суспільного життя, що супроводжує людство протягом всієї історії, цей феномен розглядали більшість філософів починаючи від Платона, які намагались зрозуміти його сутність, витoki, різновиди, суспільну роль. У XIX – XX століттях найбільший внесок у дослідження міфу зробили Р. Барт, Г. Гегель, Е. Гелнер, М. Еліаде, Е. Кассіер, Дж. Кемпбелл, Д. Леві-Брюль, К. Леві-Строс, Б. Маліновський, Ф. Ніцше, Ж. Сорель, Е. Тайлор, Дж. Фрезер, З. Фрейд, К. Хюбнер, Ф. Шеллінг, К. Юнг та ін. Цієї теми торкались російські і вітчизняні дослідники — А. Афанасьєв, М. Бердяєв, Ф. Буслаєв, П. Гуревич, О. Лосєв, Є. Мелетинський, А. Потебня та ін. Більшість досліджень міфу присвячена його архаїчним формам, але реальне панування міфів у політичному житті суспільства викликало потребу розширення знань про міф.

Слід зазначити, що саме вивченням проблеми сутності електорального політичного міфу, науковці, в тому числі і вітчизняні, цікавились небагато. У розвинених країнах натомість вивченням виборчих міфів займається ряд вчених, виділяючи виборчу міфологію в окремий напрямок політичної науки. Так, наприклад, зв'язок виборчої міфології з політичним процесом досліджують такі західні вчені, як Л. Мак Доналд, В. Беннетт, Д. Німмо і Дж. Комбс, які вбачають у виборчих міфах імовірну, об'єктивну реальність, соціально побудоване уявлення фактів, що сприймаються, які люди сприймають як постійне, незмінюване знання дійсності [17; 17]. Усім відомо, що сучасні виборчі кампанії будуються на міфі або системі міфів. А це — надзвичайно потужний засіб впливу на електорат, він стверджує певні цінності і норми, а також структурує бачення колективного сьогодення і майбутнього.

Політичний міф став невід'ємною частиною життя сучасних суспільств, а електоральна міфологія — невід'ємною частиною в структурі політичної діяльності, зокрема у виборчому процесі. Тому, метою цієї роботи є аналіз сутності, структури та ролі електоральної міфології в структурі політичної діяльності. Саме цим обумовлена постановка завдання даної статті: аналіз електорального міфу як елементу політичної діяльності, зокрема як засобу політичного маніпулювання в процесі проведення виборів.

Перш за все, необхідно розглянути поняття «політична діяльність». Розглядаючи політичну діяльність, слід мати на увазі, що, з одного боку, — це різновид суспільної діяльності, а з іншого — дії в

галузі політики, пов'язані з вирішенням питань влади. Політична діяльність тісно пов'язана з іншими видами суспільної діяльності: економічною, соціальною, культурною і т. ін. Цей зв'язок обумовлено тісним взаємозв'язком усіх сфер життєдіяльності суспільства.

Політичні інтереси, будучи основою політичної діяльності, перш за все, визначаються економічними інтересами. Однак на формування політичних інтересів впливають як власне політичні, так і духовні, моральні, екологічні та інші потреби. Таким чином, політичні інтереси, що реалізуються в політичній діяльності, відображають різноманітні потреби соціальних суб'єктів.

Політична діяльність у своєму розгортанні має ряд характерних особливостей, серед яких можна назвати такі: свідомість, цілеспрямованість, вольовий, колективний, загальний характер. Виходячи з цих особливостей, можна дати таке її розгорнуте визначення. Політична діяльність — це невід'ємна складова загальнолюдської діяльності, специфічна сутність якої полягає в сукупності дій окремих індивідів, і великих соціальних груп, спрямованих на реалізацію їхніх політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади [1, с. 163].

Виходячи з цього визначення можливо визначити структуру політичної діяльності, яку можна представити таким чином:

об'єкти політичної діяльності (політична влада, політичні інститути, політичні відносини, політична система в цілому, всі ті політичні структури, які надають прямий або опосередкований вплив на формування власних відносин у суспільстві);

суб'єкти політичної діяльності (соціальні групи, класи, етнічні спільноти, політичні партії, громадські організації та рухи, окремі особистості);

мета становить основний змістовний елемент політичної діяльності. Кінцевою метою будь-якої політичної діяльності є завоювання та утримання влади;

умови, в яких реалізується політична діяльність. У першу чергу це нормативні акти, звичаї, традиції, що склалися в рамках даної політичної культури, а також, за певних обставин, тип політичної організації суспільства, внутрішні обставини в країні, ефективність самої діяльності, зовнішньополітична ситуація, діяльність політичних інститутів тощо.

Запропонована структура політичної діяльності є дуже умовною і схематичною. За певних умов суб'єкт має можливість виступати об'єктом, і навпаки. Обставини здійснення діяльності можуть бути і її об'єктом, змінюючись під її впливом. Однак навіть така схематична

структура політичної діяльності дозволяє більш детально простежити механізм її розгортання. Тобто політична діяльність, з точки зору політичної активності суб'єктів, може мати різні прояви її інтенсивності. По-перше, це реакція на політичну діяльність інших суб'єктів або політичний процес в цілому (не передбачається висока активність суб'єкта). По-друге, участь у періодичних діях, пов'язаних з делегуванням повноважень влади (участь у виборах, референдумах і т. ін.). По-третє, діяльність (як участь) в громадських організаціях і рухах, політичних партіях. По-четверте, виконання політичних функцій у рамках політичних інститутів і організацій. По-п'яте, пряма політична дія — безпосередня участь у різних формах політичної діяльності. По-шосте, активна діяльність, спрямована на зміцнення або зміну існуючих владних відносин. Як бачимо, активність суб'єктів політичної діяльності залежить від різних чинників, але, усе спирається на політичну участь, політичну дію суб'єктів політичного процесу.

У сучасних умовах в політичному процесі зростає вплив політичної комунікації як передумови політичної дії, що сприяє в українському суспільстві простору публічних політичних дискусій, подальшому розвитку діалогу владних інституцій і організацій громадянського суспільства, вплив яких, особливо інтернету, посилюється через неможливість контролю за діяльністю мережі в цілому з боку держави й встановлення монополії у Інтернеті одного з політичних акторів. Громадяни з активно вираженою формою політичної культури, або культури участі, що закономірно здійснюється шляхом голосування, беруть участь у творенні державної політики.

Більшість українських дослідників підкреслює, що процес формування політичного вибору наших громадян не залежить від партійних механізмів. До того ж маси діють лише в результаті наявності спільного інтересу будучи підготовленими, відповідним чином консолідованими, а також під впливом певного емоційного стану. Масова свідомість потребує спрощення складної картини політичних процесів, які відбуваються в суспільстві. Частина дослідників особливу увагу звертають на надто велику міфологізацію політичного, духовного життя українського суспільства. Наголошують, що при виборі кандидата наші люди керуються міфами і архетипами, які були ввібрані з молоком матері і є частиною нашої ментальності.

Тому під час різних політичних дій, зокрема виборчих кампаній, важливу роль набувають міфи. У розвинених країнах відомі

американські вчені Д. Німмо, Дж. Комбс виділяють виборчу міфологію в окремий напрямок політичної науки. На їхню думку, існують чотири основні типи міфів, які використовуються під час виборчих кампаній: домінантні міфи; міфи «Ми і Вони»; героїчні міфи; псевдоміфи [17]. На основі типології виборчих міфів Д. Німмо та Дж. Комбса, американські дослідники К. Джонсон-Карті і Г. Копленд створюють нову типологію виборчих міфів: підтримуючи міфи, есхатологічні міфи, етноцентристські міфи, міфи про «альтруїстичну демократію», міфи про «відповідальний капіталізм», міф про «пасторалізм маленьких міст», «індивідуалістичні» міфи, «помірковані міфи», «міфи порядку» та міф про «американську мрію» [9]. На думку вітчизняних вчених [13; 15], у сучасній політичній виборчій діяльності світу існують ще такі типи міфів, як: міф національного відродження, міф про демократію, комуністичний міф та імперський міф, а також іміджеві, технологічні та «Вічні» міфи тощо. Усім вони впливають на мотиваційно-ціннісну сферу особистості, тобто електорату. Усім цим міфам можна дати одну назву, електоральний міф, який є різновидом політичного міфу та спрямований на досягнення впливу на електорат, перш за все, у період виборчої кампанії. Електоральний міф, який сьогодні використовують політтехнологи, на нашу думку, має свою структуру:

- визначення електоральної групи, на яку спрямовано міф;
- наявність політичної сили, яка цей міф продукує;
- ідеологічна спрямованість міфу;
- емоційне забарвлення;
- технологічна конструкція, завдяки якій проходить впровадження міфу.

Тобто сучасний електоральний міф відображає діяльність тих, хто створює і впроваджує політичні технології. Електоральний міф сучасності є одним із засобів створення іміджу політиків і стає засобом соціального управління й маніпулювання масами. Він дає змогу пересічним громадянам почувати свою включеність у політику, що проявляється у її політичній поведінці, тобто електоральній діяльності. Електоральну діяльність можна визначити як реальну участь особистості в управлінні суспільними справами. Її включеність у політику скеровується тим моральним смислом, який вона вкладає у політичний вчинок.

Аналізуючи виборчий процес в Україні, можна зазначити, що використовуючи різні види міфів політтехнологи застосовують, перш за все, архетип якої-небудь ситуації, пов'язаної зі здійсненням заходів соціального регулювання, враховують зміст конкретного досвіду,

емпірично отриманого в ситуаціях, об'єднаних даним архетипом, створюють систему алегоричних образів тощо [5, с. 255].

Отже електоральний міф є формою синтезу міфологічної і політичної свідомості, емоційно забарвленою чуттєвою уявою про політичну дійсність, яка значною мірою заміщує і витісняє реальну уяву про неї. Практика проведення виборчих кампаній свідчить про те, що сьогодні на зміну ідеологам і організаторам партійного будівництва в політичні партії приходять політтехнологи. Методи їх роботи вдосконалюються, і досить часто для досягнення мети обираються не кращі засоби. Електоральні міфи важко піддаються аналізу, оскільки вони є базисними компонентами буденного сприйняття, перебуваючи у полоні міфологічного мислення, індивіди не усвідомлюють над собою його влади. Однак сьогодні важливо розуміти, що «технологічна спрямованість» електорального міфу спонукає електорат до відповідного вибору. Виконуючи соціально-організаційну функцію в суспільстві, електоральний міф може або допомагати розвитку та саморегуляції суспільства, або порушувати гармонійний перебіг цього процесу.

Література

1. Гагин Т. Структурированное построение мифа в политике [Електронний ресурс] / Т. Гагин. — Режим доступу : <http://cbs.alphatekhnology.ru>
2. Глазунова С. М. Політичні міфи як чинник мотивації політичного вибору в контексті інтеграційних процесів в Україні / [Електронний ресурс] / С. М. Глазунова. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/
3. Кольев А. Политическая мифология: Реализация социального опыта. / А. Кольев. — М. : Логос, 2003. — 384 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / [упоряд. В. П. Горбатенко]. — 2-е вид., доп. і перероб. — К. : Генеза, 2004. — 736 с.
5. Полосин В. С. Миф. Религия. Государство / В. С. Полосин. — М. : Ладомир, 1999. — 440 с.
6. Пробийголова Н. В. Вибори як механізм реалізації політичного міфу в країнах пострадянського простору // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К. : «Центр соціальних комунікацій», 2009. — Випуск 18. — С. 195—202.
7. Пробийголова Н. В. Вплив політичного міфу на мотивацію політичного вибору особистості / Н. В. Пробийголова // Політологічні записки : Збірник наукових праць. — Вип. 4. — Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. — С. 210—219.

8. Пробийголова Н. В. Міф як засіб політичного маніпулювання в процесі проведення виборів / Н. В. Пробийголова // Науковий вісник Ужгородського університету. — Сер. : Політологія, Соціологія, Філософія. — Випуск 14. — Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. — С. 41—44.
9. Пробийголова Н. В. Політичний міф як чинник виборчого процесу / Н. В. Пробийголова // Гілея (науковий вісник) : Збірник наукових праць. — К., 2010. — Випуск 30. — С. 457—460.
10. Резнік О. Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства / О. Резнік. — К. : Інститут соціології НАН України, 2003. — 184 с.
11. Цуладзе А. Политическая мифология / А. Цуладзе. — М. : «Эксмо», 2003. — 384 с.
12. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю. Ж. Шайгородський. — К. : «Знання України», 2009. — 400 с.
13. Шайгородський Ю. Ж. Політична міфологія у кризовому суспільстві / Ю. Ж. Шайгородський // Освіта регіону: політологія психологія комунікації. — 2009. — № 1. — С. 61—62.
14. Шайгородський Ю. Ж. Політична міфологія у кризовому суспільстві // Ю. Ж. Шайгородський // Освіта регіону: політологія психологія комунікації. — 2009. — № 1. — С. 61—62.
15. Яцунська О. Електоральні міфи та їх використання у президентській виборчій кампанії в Україні [Електронний ресурс] / О. Яцунська. — Режим доступу : <http://www.democracy.kiev.ua/publications>
16. Karen S. Johnson-Cartee. Manipulation of the American Voter. Political Campaign Commercials. Praeger Westport, Connecticut, London: Series in Political Communication [Електронний ресурс] / S. Karen Johnson-Cartee, Gary A. Copeland. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum
17. Donald L. Horowitz. Myth, politics, and political science [Електронний ресурс] / Horowitz Donald L. — Western Political Quarterly, 17. — P. 141—150. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum.
18. Nimmo, D. Subliminal politics: Myth and mythmakers in America. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall [Електронний ресурс] / D. Nimmo, J. Combs. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum

В статье анализируется сущность, структура и роль электоральной мифологии в политической деятельности.

Ключевые слова: выборы, политический миф, политическая деятельность, электоральная мифология.

In the article analysed election myth of the matter, structure and role in the political activit.

Key words: election, political myth, political activit.

Пробийголова Наталія Володимирівна — доцент кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Чемшит О. О.